

stara ureditev arhiva in nato sodobna, ki je težila k temu, da bi se čimbolj približala prvotni.

Vodnik Pietra Scarpe po podprefekturi Chiogge in San Donà (pozneje Portogruaro) za obdobje od leta 1807 do 1816 je pomemben predvsem zaradi obsežnega uvoda, v katerem je prikazana zakonska podlaga za delovanje obravnavanih institucij, pa tudi njihova sestava in delovanje. Sledijo opis fonda in kriteriji za preureditev. Gradivo je urejeno po abecedi področij (klasifikaciji) in znotraj tega kronološko. Inventar, ki ga je sestavila Domenica Massafra Porcaro o družini Caracciolo di Torchiarolo in je v neapeljskem državnem arhivu, je razdeljen na pet delov, ki se nanašajo na osebe, posest, pravne, administrativne zadeve in ostalo gradivo.

Obsežno delo s podrobnimi podatki o vsebini gradiva znotraj fondov je vodnik po arhivskem gradivu italijanskega odpora, ki ga hrani nad trideset inštitutov po vsej državi. Delo je prvič izšlo leta 1974, dopolnjena izdaja pa leta 1983. Kriteriji za popisovanje so bili dokaj ohlapni, da so lahko zajeli tako različno urejeno in ohranjeno gradivo. Raziskovalcem so poleg "popisov" dobro pomagali obsežni indeksi imen, institucij in fondov.

Na podlagi priporočila mednarodnega arhivskega sveta UNESCO, naj poskrbi za raziskave tretjega sveta, je bilo organizirano zbiranje podatkov o virih za zgodovino Latinske Amerike, Afrike, Azije in Oceanije, ki se hranijo v Evropi in Združenih državah Amerike. Na tej podlagi je nastal vodnik po fondih za zgodovino Latinske Amerike, ki se hranijo v Italiji; uredil ga je Elio Lodolini. Zajeti so bili podatki iz osrednjega državnega in mestnega arhiva v Rimu, ki hranita največ podatkov, ter arhivov ministrstev, društev, knjižnic, javnih in zasebnih ustanov.

Evidentiranje zunaj Italije - na Poljskem - je opravil Ettore Falconi, ki je po krajih in institucijah opisal gradivo o italijanskih državljanih na Poljskem in krajih, ki se nanašajo na Italijo. Zajel je osrednji in mestni arhiv, narodno knjižnico in muzej v Varšavi ter ustanove v drugih poljskih mestih.

Za zgodovino Julijske krajine je pomembno gradivo v avstrijskih sodnih in vojaških fondih na Dunaju, iz katerih je predstavil Ugo Cova Oberste Justizstelle in Innerösterreichischer Hofkriegsrat. V uvodu k vsakemu delu so prikazani razvoj, sestava in pristojnosti institucij, nato vsebina in urejenost fonda. Za lažjo uporabo sta raziskovalcu predstavljena v prvem delu celotno sodstvo na tem območju in mesto evidentiranega gradiva v njegovem kontekstu. Pregledno in z izčrpnimi podatki predstavljeno delo bo dobrodošlo tudi našim raziskovalcem, ki se ukvarjajo s starejšimi obdobji.

V zbornikih s posvetovanj in kongresov je bilo predstavljenih več tem. Leta 1983 je bila obdelana družina v vsakdanjem življenju v Evropi v letih 1400 do 1600 na

podlagi italijanskega predloga v mednarodnem arhivskem svetu, da se raziskovalcem in arhivistom predstavi netradicionalne zgodovinske teme, kakšno gradivo je za raziskave potrebno in kdo ga hrani. Referati so obravnavali otroke v lombardski skupnosti, ideologijo firenške družine, položaj ženske na Sardiniji, nošo v Firencah in Rimu, vsakdanje življenje, ki ga odsevajo genoveške notarske listine, stanovanjsko kulturo v Parizu, arhivske vire za kmečko in mestno nemško kulturo. Leta 1986 je bila na sporedu tema o kartografiji in institucijah v moderni dobi; prispevki so obravnavali katastrofe, vojaške karte, meje med skupnostmi in državami ter kartografijo po posameznih stoletjih in pokrajinah. Posvetovanje 1988. leta je obravnavalo temo o vojski in mestu od združitve do tridesetih let; predstavljeni so bili italijanski vojaški sistem, kulturna in socialna vloga častnika, vojašnice, vojaki in prebivalci, vojaški sedeži in mestne spremembe. Leta 1990 je bila na sporedu tema o arhivskih virih in zgodovinski demografiji. Referati so predstavili tipologijo virov, demografske vire v sodobnosti, vprašanje celovitosti fondov, mednarodne migracije in manjšine v povezavi z raziskovanjem demografskih virov.

Od drugih razstavljenih del je potrebno opozoriti še na prikaz zakonodaje v dveh knjigah, dela o kriterijih za transkripcijo srednjeveških virov, o aplikativnih vedah v arhivih, obsežne kataloge razstav in reprezentativne publikacije z bogatimi barvnimi ilustracijami o arhivskem gradivu.

Iz razstavljenih del, ki so bila prvič predstavljena slovenski javnosti, se kažejo bogata italijanska arhivska kulturna dediščina, resno in zavzeto strokovno delo pri njeni predstavitvi in dobra organizacija institucij, ki omogočajo razvoj in napredek arhivistike.

Daniela Juričić-Čargo

VIRI ZA ZGODOVINO PAZINSKEGA OBMOČJA*

V Pazinu je 20. 12. 1991 Društvo arhivskih delavcev Pazin-Reka v sodelovanju s Hrvaškim zgodovinskim inštitutom z Dunaja, s Hrvaško akademijo znanosti in umetnosti - Zavodom za zgodovinske in družbene vede Reka, Arhivom Hrvaške, Zvezo društev arhivskih delavcev Hrvaške, Zgodovinskim arhivom Pazin in Zgodovinskim arhivom Reka pripravilo znanstveno posvetovanje z naslovom "Viri za zgodovino pazinskega območja". Posvetovanje so pripravili v okviru vrste posvetovanj z nazivom "Viri za zgodovino", ki ga društvo organizira že vrsto let z namenom predstavitve virov številnih mest Istre, Reke, Hrvaškega primorja, Kvarnerskih otokov in Gorskega kotora. Težišče predstavitve naj bi bilo na arhivskem gradivu kot primarnem in neizogibnem viru za zgodovino. Predvsem naj bi se obdelali pregledi arhivskega

* Originalni naslov posvetovanja se glasi "Izvori za povijest Pazinštine". Ker v slovenskem jeziku ni ustrezne besede, s katero bi se lahko označil pojem "Pazinština", sem se odločila imenovati ta pojem "pazinsko območje" ali "pazinski kraj".

gradiva za določeno območje, ki se hrani v arhivskih in drugih inštitucijah, ali pa eden ali več dokumentov, ki za določeno območje pomenijo veliko zgodovinsko vrednost. V petnajstih letih delovanja društva so obdelani viri za zgodovino Buj, Buzeta, Poreča, Opatije in Reke, Crikvenice, Cresa in Lošinja ter Krka.

Povabilu so se odzvali številni znanstveniki in mladi raziskovalci iz različnih inštitucij, ki hranijo arhivsko gradivo za zgodovino Pazina. Program posvetovanja so razdelili na dopoldanski in popoldanski del, referate pa je pripravilo 14 strokovnjakov.

Dr. Miroslav Bertoša je v prispevku z naslovom "Pazinska knežija v poročilih beneških rektorjev v Istri od 16. do konca 18. stoletja" poročal o pogledih beneških oblastnikov na Pazinsko knežijo ter nas obenem seznanil s kratko vsebino posameznih skupin gradiva iz Beneškega državnega arhiva (Frarija), v katerih srečujemo podatke o Pazinski knežiji.¹ Te skupine so: Senato segreta, Provveditori Soprintendenti alla Camera dei Confini in skupina Kriminalni procesi. Gradivo v Frariju, tako objavljeno kot tudi neobjavljeno, daje zgodovinarju možnost spremljanja individualizma in modaliteta življenja na beneško-avstrijski meji.

Dr. Andjelko Badurina nam je prebral svoj prispevek "Boljunski glagolski rokopisi v Arhivu HAZU v Zagrebu". V celoti ga je posvetil enemu dokumentu oziroma matični knjigi bratovščine "Vele braće" iz Boljuna, ki je enkratni vir za proučevanje zgodovine gospodarstva in gospodarskih razmerij Boljuna, Pazina in Istre nasploh.

Mag. Vjekoslav Štoković je v prispevku "Bratovščine v pazinskem kraju (s posebnim ozirom na arhivsko gradivo)" obdelal gradivo bratovščin in njegov pomen. Posebej se je dotaknil problema vrednotenja dnevnikov bratovščin, ki so zelo malo upoštevan vir, hkrati pa ponujajo zelo podrobno sliko o materialnem stanju bratovščin, njihovem članstvu in delovanju nasploh.

Dr. Branko Fučić nas je s svojim referatom "Grdoselska kronika" z živim pripovedovanjem ter branjem prevedenih delov teksta vrnil v zgodovino. Grdoselska kronika je romansirana zgodovina nastanka cerkve v Grdoselu, vasici v bližini Pazina, ki jo je napisal kaplan Grdosela Vinko Picot leta 1688. Z opisom dogodivščin in truda pri izgradnji nove cerkve je omenjeni Picot zapustil neprecenljiv dokument svojega časa in prostora, ki ga kot literarno delo občudujemo še danes.

Prof. dr. Lujo Margetič je v prispevku z naslovom "Položaj Barbana in Planje 1199. leta" predstavil dve listini, ki sta nastali leta 1199 in v katerih se kaže razmerje barbanskega in puljskega komuna, predvsem pa poskusi grofa Engelberta III. goriškega, pridobiti si čim več oblasti v Istri in izpodrinuti oglejske patriarhe. Listini nista vir, ki bi o Pazinu poročal neposredno, posredno pa omenjata

Stari Pazin, Gračišče in številne druge kraje v bližini Pazina.

Daniela Juričić-Čargo je v referatu "Arhivsko gradivo o Pazinu in Pazinski grofiji v upravnih fondih Arhiva republike Slovenije od leta 1474 do 1783" podala kratek prikaz skozi gradivo štirih najstarejših upravnih fondov omenjenega arhiva, v katerih je gradivo za zgodovino Pazina raznovrstno in bogato, a vendar do sedaj malo upoštevano pri raziskavah. V gradivu so podatki o upraviteljih in lastnikih Pazinske grofije, o prodaji le-te, o Lupoglavskem gospostvu (predvsem pomembni so urbarji Lupoglavskega gospostva), gospostvu Kršan, o samostanskih kompleksih pavlincev v Sv. Petru v Šumi in Čepiču, o pičanski škofiji in njenih škofih in številni drugi zanimivi viri.

Dr. Mijo Korade iz Hrvaškega inštituta na Dunaju je svoj prispevek naslovil "Arhivsko gradivo o pazinskem območju v dunajskih arhivih". Sistematično je prikazal vse dunajske arhive in posebej omenil tiste fonde, v katerih so za zgodovino Pazina velike količine pomembnega gradiva. Takšen je na primer fond Notranjeavstrijski akti v Arhivu dvorne komore, ki hrani gradivo o Pazinski grofiji iz let 1462 - 1703. Pomemben je tudi Vojni arhiv (Kriegs Archiv), ki hrani različne zemljevide in plane Istre iz 19. stoletja.

V odmoru med dopoldanskim in popoldanskim delom programa so si udeleženci posvetovanja ogledali samostanski kompleks pavlincev v Sv. Petru v Šumi, ki ga prenavljajo. O zgodovini samostana je spregovoril dr. Branko Fučić.

Popoldanski del programa je začela Mladenka Hammer. Prebrala je referat dr. Uga Cova iz Tržaškega državnega arhiva, ki se posvetovanja ni mogel udeležiti. Na njegovo željo so prispevek z naslovom "La documentazione dell'Archivio di Stato di Trieste riguardante l'Istria al di là della Dragogna" prevedli v hrvaščino; predstavil pa je upravno-administrativni sistem v Istri od padca Beneške republike do začetka 20. stoletja ter posebno zanimiv fond Tržaškega državnega arhiva z nazivom Fond cesarsko-kraljeve vlade za Primorje, v katerem je mogoče najti mnogo virov za zgodovino pazinskega kraja.

Mag. Darinko Munič je svoj prispevek naslovil "Arhivsko gradivo o Pazinu v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu". V njem je spregovoril o fondu Notranjeavstrijske dvorne komore ter podal pregled inventarja graškega arhiva, v katerem se omenja gradivo za zgodovino Pazina od 16. stoletja dalje.

Naslednji referent je bil mag. Jakov Jelinčič iz Zgodovinskega arhiva Pazin, eden od glavnih organizatorjev in predsedujoči prvega dela posvetovanja. V prispevku "Matične knjige s pazinskega območja" je poročal o

¹ V današnjem zgodovinoisju se za tisti del Istre, ki je bil pod oblastjo Habsburžanov uporabljata dva pojma: Pazinska grofija in Pazinska knežija. Pojem Pazinska grofija izhaja iz prevoda nemškega izraza Grafschaft Mitterburg (ital. Contea di Pisino). Pojem Pazinska knežija pa predstavlja naziv, ki je bil v ljudski rabi in ga zaradi tega nekateri zgodovinarji raje uporabljajo.

matičnih knjigah kot zgodovinskem viru nasploh, ki so jih v istrskih župnijah začeli voditi od Tridentinskega koncila dalje. Najstarejše matične knjige za pazinsko območje segajo v leta od 1536 do 1583.

Ivan Grah je v prispevku "Župnijske šole na področju občine Pazin v letih 1870 - 1914" obdelal tiste župnijske šole, ki so v omenjenem obdobju delovale v pazinskem in pičanskem dekanatu. Med gradivom šol so najbolj zanimiva poročila o ustanavljanju šol, materialnem stanju in pogojih dela (šolske stavbe, plače učiteljev...), nabavi šolskih knjig in jeziku poučevanja. V šolskih kronikah se namreč kot jezik poučevanja omenja slovansko-italijanski jezik (*lingua slavo-italiana*).

Dražen Vlahov se je na posvetovanju predstavil z dvema prispevkoma. V prvem, z naslovom "Viri za zgodovino zdravstvene službe v občini Pazin v letih 1870 - 1914", je podal pregled začetkov organizirane zdravstvene dejavnosti v občini od leta 1870, ko je izšel prvi zdravstveni zakon v Avstriji, s katerim je občina Pazin dobila občinskega zdravnika. Gradivo o tej problematiki je shranjeno v Zgodovinskem arhivu Pazin, v fondu občine Pazin ter v fondu Okrajnega glavarstva Pazin. Drugi prispevek je naslovljen "Organizacija NOO v Pazinskem kraju 1943 - 1945 (resnična in teritorialna pristojnost)". Obdobje delovanja NOO je razdelil na dve obdobji: 1. do kapitulacije Italije in 2. od vsesplošne ljudske vstaje do 1945. leta. Predstavil je teritorialno organiziranost NOO in socialno strukturo odbornikov.

Mag. Darko Dukovski se je v svojem prispevku "Fašistično gibanje v pazinskem kraju (skozi komentarje arhivskega gradiva)" dotaknil problema razvoja fašizma v srednji Istri in ga primerjal z enakim razvojem v južni Istri na podlagi gradiva iz Zgodovinskega arhiva Pazin in Državnega arhiva v Trstu. Dejstvo, da se fašizem v srednji Istri ni razvil kot gibanje v velikem obsegu, kot je to bil primer z južno Istro, si je razlagal z nacionalno strukturo prebivalstva, ki je bilo v centralni Istri zvečine hrvaško.

Po kratki diskusiji se je posvetovanje zaključilo. Referenti so na posvetovanju predstavili le del bogatih fondov, ki so nastali v pazinskem kraju in o pazinskem kraju v dolgih stoletjih. Gradivo - zgodovinski viri, je razmetano po mnogih različnih inštitucijah. Zaradi tega bi bilo potrebno izdelati sumarno študijo o gradivu, nanašajočem se na Pazin in pazinsko območje. Ta bi olajšala delo mnogim raziskovalcem pazinske preteklosti in ljubiteljem zgodovine ter omogočila vpogled v še neraziskane teme.

Prispevki, prebrani na posvetovanju, bodo predvidoma objavljeni v Vjesniku istarskog arhiva v letu 1992 v redni številki ali kot posebna izdaja.

Vida Rožac Darovec
USTANOVITEV ŠOLSKE SEKCIJE
ZGODOVINSKEGA DRUŠTVA
ZA JUŽNO PRIMORSKO

Na občnem zboru Zgodovinskega društva za južno Primorsko 29. aprila 1992 smo sklenili, da ustanovimo šolsko sekcijo. Zakaj se nam je to zdelo potrebno? Aktivni del našega članstva se v zadnjem času ukvarja predvsem z izdajanjem zbornika *Annales*, in pri tem imamo občutek, da nekako izgubljamostik s pomembnim delom članstva - učitelji. Le-ti imajo pri svojem delu specifične probleme, s katerimi se v društvu nismo posebej ukvarjali.

Pomen zgodovinskega znanja je v tem, da skupaj z drugimi družbenimi vedami soustvarja mladostnikov svetovni nazor. Žal je v zadnjem času predmet zgodovine veliko izgubil na pomenu, mlade generacije so vedno bolj ahistorične, saj si oblast ni želela pretirano osveščeni posameznikov. Vendar bi se vsi, ki sodelujejo v pedagoškem procesu, morali zavedati znanega rimskega izreka "*historia vitae magistra*". Kajti kot pravi Leibnitz "izvor sedanjih se nahaja v preteklih stvareh, stvar pa se nikdar ne spozna bolje kakor po svojih vzrokih".

Znan pa je tudi izrek, da vsaka generacija piše svojo zgodovino, da je torej zgodovina žal velikokrat v službi ideologije in se kot taka velikokrat razvrednoti, kar se je zgodilo tudi pri nas. Pri mladih so zelo pogosti stereotipi - zgodovina = NOB, kar glede na šolske programe, ki smo jih imeli, ni čudno.

Tako so družbenopolitične spremembe postavile marsikatero poglavje zgodovine v drugačno luč, učitelje pa pred različne dileme in v strah pred novimi ideološkimi pritiski. Tudi v ta namen smo 8. junija 1992 ustanovili Šolsko sekcijo, v okviru katere bomo učiteljem pomagali pri razreševanju problemov, ki se pri pouku pojavljajo. To bomo dosegli z raznimi predavanji in okroglimi mizami, ki jih bodo vodili priznani strokovnjaki.

Naš namen je še poglobiti znanje učiteljev predvsem na področju zgodovine vsakdanjega življenja, gospodarske in socialne zgodovine. Vendar bo to le del nalog, ki jih bo Šolska sekcija opravljala - posebna skrb bo veljala ukvarjanju s šolajočo se mladino. Učiteljem bomo nudili pomoč pri delu krožkov, organizirati nameravamo delavnice, kjer bi se mladi spopadali z raznimi problemi, predvsem iz lokalne zgodovine, kajti vemo, da je le-ta zelo skromno prisotna v šolskih učnih načrtih, vemo pa tudi, da bi mlade veliko bolj pritegnila kot zgodovina naših južnih sosedov, ki zaseda obsežen prostor v učbenikih.

Organizirali bomo mentorstva pri izdelavi raziskovalnih nalog ter pomagali šolam pri organizaciji ekskurzij. Skrbeli bomo tudi za obveščanje učiteljev o novostih, ki so pri našem delu pomembne (npr. predstavitev novih publikacij, knjig in dognanj).